

Diskuze o transcenci v teologii sportu

Vojtěch Svoboda

Discussion on Transcendence in the Theology of Sport The study presents the theories of two contemporary theologians, Rev Dr Lincoln Harvey and Rev Dr Robert Ellis, who are trying to construct a theological explanation of sport. Harvey's theory is based on a systematic interpretation of the doctrine of creation and its similarities to play as the originators of sport. The common features of these two units are freedom within their borders, and non-necessity, but also radical meaningfulness. The divine act of creation was free and full of love. The aim of human existence lies precisely in its freedom and love. Play is an activity that allows a person to express a strong identity based on the act of its creation. Ellis proceeds through the progressive evidence of similarity between play and religion to the concept of sport as a self-transcendent act of man, created according to God's image. Sport is necessarily competitive, as overcoming difficulties in various forms is an expression of the most profound essence of human nature. Ellis explains this element by taking the example of Irenaeus's interpretation of the Creation as a profound need for humans to go beyond themselves in relation to their Creator. This need is based on the nature of the creative act, the basis of which is the self-transcendence of God. In conclusion, the author tries to identify the theological background of the two authors and enter into dialogue with them.

Úvod

Cílem článku je přiblížit dvě současné koncepce v rámci teologie sportu. Jejich autoři, Lincoln Harvey a Robert Ellis, vnímají sport jako hlubší vyjádření lidské přirozenosti založené při stvořitelském aktu Boha. Ačkoliv je Stvoření výchozím bodem obou konceptů, každý z nich představuje sport odlišným způsobem. Klíčovým tématem je pojem Boží vzdálenosti a naopak přítomnosti ve sportovních aktivitách. V závěru se autor pokouší popsat teologická východiska obou teorií a vznést k nim několik argumentů.

Autotelický sport

Rev. Dr. Lincoln Harvey je proděkanem St Mellitus College, kde přednáší systematickou teologii. Tento obor studoval na King College (Londýn) pod vedením Colina E. Guntona. Jeho doktorská práce byla zaměřena na trinitární doktrínu o stvoření. Teologické myšlenky C. E. Guntona shrnul jako

editor roku 2010 v knize *Theology of Colin Gunton*.¹ V roce 2014 vydává knihu *A Brief Theology of Sport*.² Kromě své univerzitní funkce slouží také jako kněz u St John-at-Hackney ve východním Londýně.

Sport a jeho působení na člověka zkoumá řada vědních disciplín. Vzhledem k historické popularitě sportu se Harvey pokouší podat také jeho teologické vysvětlení. Prvním krokem v této snaze je nalezení odpovídající definice. Pro tento účel nejprve určuje širší kategorii sportu, v jejímž rámci poté věnuje pozornost konkrétním znakům vedoucím ke správnému uchopení tohoto fenoménu. Nutné informace Harvey čerpá z děl filosofů, sociologů či kulturních historiků, v jeho teorii je tak možné se setkat s myšlenkami J. Huizingy, R. Calloise či A. Guttmanna a jiných.

Jako širší kategorii sportu rozpoznává Harvey hru. Činí tak zejména s odkazem na myšlenky A. Guttmanna, který popisuje sport jako jednu z forem hry, která prošla kodifikací pravidel.³ Teoretickému vysvětlení hry jako takové věnovala v minulosti pozornost celá řada vědních disciplín. Značnou popularitu získaly zejména biologické teorie pocházející již z 2. poloviny 19. stol., které měly později značný vliv na další pokusy o její vysvětlení. Tyto výklady, inspirované také Darwinovou evoluční teorií, zdůrazňují fakt, že určité prvky hry je možné pozorovat také u některých zvířecích druhů. Hra je tedy chápána jako způsob, kterým se mláďata připravují na svůj dospělý život skrze modelování možných budoucích situací.⁴ Silného ohlasu se dostalo rovněž psychologickým teoriím hry, v jejichž rámci bývá také zdůrazněna funkční složka těchto aktivit.⁵

Ve snaze reflektovat hru se Harvey opírá zejména o dílo holandského historika J. Huizingy a francouzského filosofa R. Calloise, kteří se ve svých dílech oproti čistě biologickému zdůvodnění hry vymezují. Huizinga konstatuje, že tato biologická vysvětlení opomíjejí jednu z jejích podstatných vlastností – *vtip hry (aardigheid)*: „... co je tedy vlastně vtípem hry? (...) Žádná biologická analýza nevysvětlí intenzitu hry, a právě v této intenzitě, v této schopnosti pobláznit, je podstata hry, právě v ní tkví to, co je hře

1 Lincoln Harvey, *Theology of Collin Gunton*, London: Bloomsbury, T&T Clark, 2010.

2 Lincoln Harvey, *A Brief Theology of Sport*, London: SCM Press, 2014.

3 Allen Guttmann, *Sports: The First Five Millenia*, Amherst/Boston: University of Massachusetts Press 2004, 2–3.

4 Karel Groos ve svých spisech o hře zvířat z roku 1896 a hře lidské z roku 1899.

5 Milan Nakonečný, *Motivace lidského chování*, Praha: Academia, 1997. Jean Piaget, *Psychologie dítěte*, Praha: Portál, 1997.

odpradávná vlastní“.⁶ Dále dospívá k závěru, že hra je určitým způsobem spojená se *svobodou*.⁷ Jako další rozdíl mezi biologickými nutnostmi a hrou zdůrazňuje, že zatímco je živočich biologickým potřebám nucen vyhovět, hra není pro život člověka nutná.⁸ Ba co více, pokud by k ní byl člověk nějakým způsobem nucen, přestává být hrou. Také Roger Callois zdůrazňuje prvek svobody ve hře, když konstatuje, že: „Není pochyb o tom, že hra musí být definována jako svobodná a dobrovolná aktivita, zdroj radosti a zábavy.“⁹ Na tomto základě Harvey odkazuje na W. J. Onga konstatováním, že hra je „světem svobody“.¹⁰

Hra byla rozeznána jako radikálně svobodná aktivita. Míře svobody v jejím rámci je však třeba věnovat další pozornost. Je logické, že pro existenci hry jako takové je nutné její vymezení oproti zbytku života. „Prostor“ hry je tak určen místem a časem, k tomuto prostoru mohou náležet další symboly jako kostýmy či rozličné instrumenty, dle kterých lze rozpoznat určitou odlišnost tohoto území v porovnání s jinými dimenzemi běžného života. Nutnost určených hranic poukazuje na skutečnost, že ačkoliv je hra činností svobodnou, musí být určitým způsobem determinována: „Prostor nemůžeme mít bez pravidel. Prostor je determinován (jinak není prostorem) a tato determinace je nutná. Ohraničený prostor tedy musí být podřízený pravidlům. Hra je svobodně determinovaná.“¹¹ Či dále: „Hrát znamená předložit zbytečné absolutní nutnosti pravidel. Je odmítnutím chaosu stejně jako odmítnutím donucení. Není ani bezprávným vakuem, ani nevyhnutelnou nutností. Je podmíněným řádem svobody.“¹²

Dalším Huizingovým znakem hry, na který Harvey poukazuje, je její „nadbytečnost“ (*superfluosness*).¹³ Také Callois poukazuje na „neekonomickou“ povahu hry konstatováním, že „(hra) netvoří bohatství ani statky, natolik je odlišná od práce nebo umění. (...) Hra je událost čistého plýtvá-

---

6 Johan Huizinga, *Homo ludens*, Praha: Dauphin, 2000, 11.

7 Tamtéž, 17, 24.

8 Tamtéž, 18.

9 Roger Callois, *Man, Play and Games*, Urbana/Chicago: University of Illinois Press 1961, 6. Vlastní překlad.

10 J. Walter Ong, Preface, in: Hugo Rahner, *Man at Play*, New York: Herder and Herder, 1967, ix.

11 Harvey, *A Brief*, 66. Vlastní překlad.

12 Tamtéž.

13 Huizinga, *Homo ludens*, 8.

ní...“¹⁴ Ačkoliv hra není sama o sobě nutná, touha po vítězství z ní činí cosi naprosto závažného. Účastníkům může přinášet řadu pozitiv i negativ. Tyto důsledky však Harvey považuje za druhotné. Hra má jediný cíl a ten je uvnitř ní samotné. Z tohoto důvodu je označována za *autotelickou*.¹⁵ Autotelická povaha však nesnižuje hodnotu hry jako takové, naopak, všem, kteří se pohybují v jejím prostoru, je její smysl zřejmý. Z tohoto důvodu Harvey rozpoznává ne-nutnost, ale současnou smyslnost, spolu se svobodou za jedny z jejích hlavních charakteristických znaků.¹⁷

Harvey se domnívá, že důvod lidské záliby ve sportovních aktivitách určitým způsobem souvisí s nejhlubší rovinou lidské identity. Porozumění tomu, co činí sport natolik oblíbeným, se proto pokouší dosáhnout skrze pochopení samotné podstaty člověka jako Bohem stvořené bytosti. Důraz je v rámci teorie kladen především na vzájemný vztah Boha a člověka. Při teologickém rozboru tohoto poměru Harvey podtrhuje několik klíčových axiomů křesťanského obrazu stvoření.

Jako první připomíná tezi, že *Bůh stvořil vše*. Stvořené není Bohem a mezi ním a stvořeným panuje zásadní kvalitativní rozdíl. Tento pohled na svět se setkával s nepochopením zejména v období formování církve v jejích raných dobách, kdy se dostával do rozporu s tehdejší pantheistickou tradicí typickou například pro antické Řecko a řadu dalších kultur. Zatímco pohanský světonázor chápal *kosmos* jako jedno kontinuum zahrnující také božstva, křesťanský pohled je odlišný – *jediný Bůh tvoří svět, který není Bohem*.

Z existence jediného Boha učení církve odvozuje, že *Bůh tvořil z ničeho*. Také formulace tohoto přesvědčení se v minulosti setkávala s řadou kritických námitek. Protože však stvořené není božské a vzhledem k tomu, že před stvořením neexistovalo nic kromě Boha, musel Bůh tvořit z ničeho. Bůh je sám o sobě kompletní a jeho stvořitelství akt byl plně svobodný. To znamená, že svému stvoření udělil jistou integritu.¹⁸ Integrita

14 Callois, *Man*, 6. Vlastní překlad.

15 Viz Harvey, *A Brief*, 69.

17 Tamtéž, 71.

18 V tomto bodě odkazuje Harvey na teologii R. Jenson, který tuto integritu vysvětluje jako nemožnost stvořeného překročit danost stvoření. Více informací v Robert Jenson, *On Thinking the Human: Resolutions of Difficult Notions*, Cambridge: Eerdmans, 2003, 25.

stvoření, které je od Boha ontologicky odlišné, hraje v Harveyho teorii sportu, jak bude možné pozorovat, zásadní roli.

Jak již bylo řečeno, *Božský akt stvoření byl radikálně svobodný*. V některých kulturách byl vznik světa chápán jako následek sváru božstev či jejich milostného aktu. Harvey však připomíná, že Bůh nebyl ke stvoření ničím nucen: „Otec, Syn a Duch svatý jsou tím, čím jsou v singulární události bytí, vzájemně propojení v dynamickém pohybu sebe-vyprazdňování a sebe-darování, intenzivní jedinečnosti dokonalého společenství jako daru.“¹⁹

Pokud jsou uvedené teze správné, tedy pokud stvoření není Bohem a nebylo pro Něj nutné, může být v jistém smyslu považováno za *ne-vážné (non serious)*.²⁰ Nevážnost však neznamená existenci beze smyslu. Naopak, Stvoření nemusí být vážné, a přesto je smysluplné. Tímto způsobem mohou být chápány také myšlenky J. Moltmanna, když hovoří o stvoření člověka z ničeho, avšak pro něco.²¹

Na základě uvedených axiomů popisuje Harvey stvoření jako *ne-nutné (unnecessary)*, ale smysluplné (*meaningful*):²² „Křesťanská doktrína o stvoření nám umožňuje porozumět našemu bytí, které lze nejlépe popsat jako ne-nutnou, avšak smysluplnou realitu bytí svobodně milovaného skrze existenci v Ježíši Kristu.“²³

Podobně jako stvoření, také hra byla definována jako ne-nutná, avšak hluboce smysluplná. Na základě této podobnosti usuzuje Harvey vzájemnou spojitost mezi stvořením a hrou: „... když hrajeme – ne-nutně, ale smysluplně – prožíváme naši nejhlubší identitu jako ne-nutná, ale smysluplná stvoření.“²⁴ Ve světle doktríny o stvoření se lidská bytost pohybuje na ose od stvoření z ničeho k Bohu. Takto vnímán, odráží člověk při sportu sám sebe v integritě s vlastní svobodou: „Když sportujeme (*play sport*), oslavujeme naši svobodně determinovanou formu jednotlivých bytostí skrze svobodně determinovanou, pravidlům podřízenou, ne-nutnou, avšak smysluplnou aktivitu.“²⁵ Sport, který se vyvinul ze hry, tedy může

---

19 Harvey, *A Brief*, 79.

20 Tamtéž, 103.

21 Jürgen Moltman, *Theology and Joy*, Hymns Ancient & Modern Ltd., 2013, s. 25.

22 Harvey, *A Brief*, 83.

23 Tamtéž.

24 Harvey, *A Brief*, 84.

25 Tamtéž, 93.

být vnímán jako oslava nejvnitřnější identity člověka. To je důvod, proč je sport v této teorii označován za liturgii lidské kontingence: „V krátkosti, sport je liturgií naší kontingence.“²⁶

Transcendentální sport

Rev. Dr. Robert Ellis je od roku 2007 ředitelem Regent's Park College Oxfordské univerzity. Po absolvování tamějšího studia teologie obhájil doktorskou práci se zaměřením na filosofickou teologii. Před svojí ředitelskou funkcí zastával úřad ‚baptist minister‘ v Milton Keynes a Bristolu. Za střed jeho badatelského zájmu lze považovat rozhraní víry a praxe. Publikoval knihu týkající se teologie přímluvné modlitby a v roce 2014 také teologie sportu.²⁷ Kromě toho je autorem řady článků zahrnující širokou škálu zájmů včetně vztahu teologie a filmu.

Zatímco Harvey poskytuje výklad sportu na převážně systematickém základu, v Ellisově konceptu je představován spíše jako globální kulturní fenomén. Ačkoliv se jeho výklad také opírá o systematickou teologii, mezi metody, jimiž zkoumá sport, patří také historický narativ či sociální analýza. Jejich prostřednictvím poskytuje možnosti pro debatu o vztahu náboženství a sportu. Za klíčovou lze považovat teorii, že sport převzal některé funkce dříve naplňované organizovaným náboženstvím. Ústřední postavení Ellisovy teologie sportu patří zejména konceptu transcendence.

Stejně jako předchozí teolog, také R. Ellis považuje za základ teologie sportu stvoření člověka. Každý z autorů se však zaměřuje na jiný aspekt biblické události. V tomto případě je hlavní pozornost věnována stvoření k obrazu Božímu: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby.“²⁸ Pasáže týkající se *imago Dei* byly v minulosti cílem řady exegetických pokusů. Za klíčový považuje Ellis výklad pocházející od Ireneje z Lyonu, který se domníval, že člověk byl stvořen v jistém smyslu nehotový. Skutečným dokončením člověka je až pravý člověk, Boho-člověk Ježíš Kristus.²⁹ Skrze rozpoznání nedostatečné dospělosti Adama a Evy dospívá Irenej ke stanovisku, že stvoření k obrazu Božímu v sobě zahrnuje

²⁶ Tamtéž, 94.

²⁷ Robert Ellis, *The Games People Play: Theology, Religion and Sport*, Eugene: Wipf & Stock, 2014; Robert Ellis, *Answering God: Towards a Theology of Intercession*, Milton Keynes: Paternoster, 2005.

²⁸ Gn 1,26.

jeho nekompletnost a nedokonalost. Stvoření tak nelze chápat jako definitivní, ale je stále v procesu.³⁰ Ireneova teologie stvoření je kristocentrická, smyslem dějin je podle něj postupná rekapitulace v Kristu.³¹ Lidská bytost je v tomto smyslu obdařená potenci, avšak ještě není plně aktualizovaná.³² Na tomto základu Ellis konstatuje: „Lidství k obrazu Božímu obsahuje, dle tohoto chápání, otevřenost a potenciál, nepřetržité přesahování sama sebe, směřování k Bohu jako protějšku.“³³

Jedním z podstatných rysů sportu je touha po vítězství. Zkušenosti sportovního světa ukazují, že hráči se snaží o vítězství i přes opakovanou prohru. Přítomnost tohoto prvku byla velmi silná zejména v období antiky³⁴ a značného ohlasu se mu dostává také v moderní společnosti, kdy je svět vysvětlen na základě boje jednotlivých druhů o přežití.³⁵

R. Ellis konstatuje, že ačkoliv lze vítězství považovat za cíl každého sportu, zkušenosti sportovního prostředí přinášejí také nutnost kombinace soutěživosti s reálným posouzením konkrétní situace.³⁶ Odvolává se přitom na svůj empirický výzkum³⁷, který dokazuje, že sportovci mohou

---

29 David Peroutka, Příroda a eschatologický smysl lidství, *Teologické texty* 2007/2. [online] [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2007-2/Priroda-a-eschatologicky-smysl-lidstvi.html>.

30 Ellis, *The Games*, 231–232.

31 Peroutka, Příroda a eschatologický smysl lidství. [online] [cit. 25. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2007-2/Priroda-a-eschatologicky-smysl-lidstvi.html>.

32 Douglas Farrow, St. Irenaeus of Lyons, *PRO ECCLESIA*, Vol. IV, No. 3. Článek zaslaný emailem Rev Dr L. Harveyem.

33 Ellis, *The Games*, 232. Vlastní překlad.

34 B. Nigel Crowther, *A Spirit of Competition (Agon) in the Olympic Games: From Ancient to the Modern World*. [online]. 2006 [cit. 25. 1. 2016]. Dostupné z: <http://library.la84.org/SportsLibrary/ISOR/ISOR2006c.pdf>.

35 Prvek vítězství ve hře, potažmo sportu, byl v minulosti velmi frekventovanou otázkou. Ačkoliv existuje řada aktivit, které lze považovat za sport a vítěze přímo neprodukují, definice hry představené v rámci těchto teorií tento prvek v určité míře vždy zahrnují. Autor článku se domnívá, že lze pozorovat také úzkou souvislost mezi přítomností různých prvků ve sportu a konkrétními rysy v rámci jednotlivých společností. Pro pochopení této teorie je třeba vnímat touhu po vítězství analogicky se snahou podat nejlepší možný výkon.

36 Ellis, *The Games*, 234.

37 Robert Ellis, The Meanings of Sport: an Empirical Study into the Significance Attached to Sporting Participation and Spectating in the UK and US, *Practical Theology* 5/2, 2012. [online]. 2012 [cit. 25. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.maneyonline.com/doi/abs/10.1558/prth.v5i2.169?journalCode=pra>.

být spokojení navzdory konečnému výsledku. Důvodem bývá úroveň týmového, či dokonce vlastního výkonu. Identifikace kvality výkonu je v této teorii velmi podstatnou, hráči nejsou vždy nutně zaměřeni na rozdíl mezi vítězstvím a porážkou, ale objektivizují výkon jako takový. Cílem snažení tak není vždy zvítězit, ale podat ten nejlepší výkon, jaký je v danou chvíli možný.³⁸

Nezdočná naděje, která i po opakované prohře vede sportovce k dalšímu pokusu o vítězství, stejně jako touha být tím nejlepším, kterým může být, tedy lze považovat za klíčové prvky sportovního úsilí. Ačkoliv je vítězství hlavním motivem sportu, tyto složky jej kvalifikují odlišným způsobem. Mohou znamenat další krok směrem k rozpoznání transcendentálního rozměru sportu.⁴⁰

Touha po dokonalosti je s Ellisovým pojmem transcendence ve sportu úzce spjata. Tato dokonalost není chápána absolutně, ale v kontextu každého jedince. Stává se tak vyjádřením: „hluboce lidské potřeby, která může být označena pouze jako náboženská.“⁴¹ Současně umožňuje: „zkušenost zbožnosti v přinejmenším pohanském slova smyslu. Mezi znameními, která vedou v současné době k Bohu, může být sport tou nejsilnější manifestací.“⁴² Snaha o uskutečnění vlastního maxima je v této koncepci chápána jako hluboce lidská touha po něčem chybějícím. Její nasycení však není možné, protože dosažení jakéhokoliv cíle vede k vytýčení nové, vzdálenější mety.⁴³ V tomto smyslu Ellis odkazuje na A. Maslowa. Tento psycholog ve svém díle uvádí, že ti, kteří prošli nejvyšším stupněm lidské potřeby – sebeaktualizací, mohou pokračovat na další stupeň – sebe-transcendenci. V jejím rámci Maslow rozeznává několik modů (překonání vlastního ega, limitů či schopností). Za nejvyšší stupeň této potřeby Maslow považuje touhu překonat vlastní určení, a tak se stát něčím více

---

38 Tamtéž. Toto chápání je typické zejména pro elitní úroveň sportu, avšak nelze tvrdit, že by se např. rekreační sportovci nesnažili hrát či sportovat nejlépe, jak v danou chvíli dovedou.

40 Ellis, *The Games*, 234.

41 Tamtéž, 238. Vlastní překlad.

42 Michael Novak, *Joy of Sports, Revisited: Endzones, Bases, Baskets, Balls, and the Consecration of the American Spirit*, Oxford: Madison Books, 1976, 20. Citace převzatá z Ellis, *The Games*, 238.

43 Ellis, *The Games*, 238.

než pouhým člověkem.⁴⁴ Ellis představuje člověka jako stvořeného k soutěži: „jsme ... zrozeni k soutěži a tato honba za vítězstvím demonstuje náš v jistém smyslu vnitřní nedostatek, nebo pozitivněji, touhu.“⁴⁵

V běžném teologickém diskurzu je termín transcendence používán ve dvou hlavních významech. První a častější z nich hovoří o transcenci Boha ve smyslu Jeho ontologické odlišnosti, která je založena na rozdílnosti Boha od stvoření. Tento kvalitativní rozdíl vede také k rozpoznání vzdálenosti, která leží mezi dokonalostí Boha a nedokonalostí člověka poškozeného pádem. Tato vzdálenost je však kompenzována Božskou imanencí. K ilustraci Boží transcendence a imanence se obvykle užívá analogie umělce, který plně transcenduje svoji práci a poté ji ztělesňuje do podoby kresby či hudby. Od tohoto momentu je umělec dílu imanentní a vzhledem k tomu, že do jeho vzniku vložil něco ze sebe, je v díle stále přítomný. Dílo pak může být chápáno jako extenze jeho vlastního bytí.⁴⁶

Druhý význam transcendence se obvykle vztahuje k lidské zkušenosti a zakládá spirituální rozměr lidské existence. Zatímco mají všechna ostatní stvoření danou vlastní přirozenost, povaha člověka zahrnuje potenciál a možnosti, mezi kterými člověk může (a musí) volit. Lidským bytostem je umožněna vlastní aktualizace namísto prosté existence. Macquarrie hovoří o zvláštním rozměru lidské existence zahrnující rozdíl mezi tím, co člověk je, a čím by mohl být.⁴⁷ Ellis konstatuje, že lidskou potřebu sebe-transcendence jako prostředku k dosažení autentické existence, lze považovat za zrcadlo Boží sebe-transcendence ve stvoření.⁴⁸

Výše bylo zdůvodněno, proč Irenej nepovažuje člověka za dokonalého a kompletního. Zdůrazňuje, že jeho stvoření k obrazu Božímu zahrnuje potenciál k aktualizaci vlastního lidství. Tato interpretace poukazuje na lidskou otevřenost k vlastnímu růstu směrem k Bohu či naopak úpadku. Aktualizaci lidství a směřování k Bohu tak lze chápat jako jeden pohyb uskutečňující plnost člověka. Proto Ellis také nehovoří o člověku jako o do-

---

44 Abraham Maslow, *Farther Reaches of Human Nature*, Richmond, CA: Maurice Bassett, 1972, 259–266.

45 Ellis, *The Games*, 240. Vlastní překlad.

46 John Macquarrie, *Principles of Christian Theology*, London: SCM Press, 1977, 219.

47 Macquarrie, *Principles*, 221.

48 Ellis, *The Games*, 246.

konalém Božím obrazu, ale líčí jej jako dynamickou bytost, která má potenciál překročit sama sebe směrem k Bohu.⁴⁹

Prvek sebe-transcendence je Ellisem považován za esenciální součást člověka: „Lidstvo je podle obrazu Božího dynamická potenciální bytost, přesahující sama sebe k Bohu, a sport na tuto lidskou charakteristiku poukazuje výmluvným způsobem. Tento lidský neklid, tato snaha o dosažení lepšího, je v konečném důsledku směřování k Bohu.“⁵⁰ V tomto smyslu vypovídá také známý text Vyznání sv. Augustyna: „Stvořil jsi nás pro sebe, Bože, a neklidné je naše srdce, dokud nespočine v Tobě.“

Otevřenost člověka vůči Bohu může být považována za jeden z klíčových prvků také v teologii K. Rahnera. Ten zdůrazňoval lidskou orientaci k Tajemství jako základní charakteristiku lidské bytosti – být člověkem znamená být otevřeným ke komunikaci, kterou Bůh nabízí. Rahner tuto radikální orientaci k Tajemství chápe jako klíč k tomu být člověkem, o němž hovoří jako o *existujícím k nadpřirozenu* („supernatural existent“).⁵¹ Ellis v této souvislosti vysvětluje: „Tato snaha o sebe-transcendenci přítomná v lidském vědomí zasahuje do tajemného transcendentního základu naší existence.“⁵²

Zkušenost sportu, zejména jeho soutěžního rozměru, nutně zahrnuje snahu podat ten nejlepší možný výkon. Tato snaha v sobě vždy nese prvky sebe-transcendence. Za základní rozměr sportu považuje Ellis tendenci sportovce směřovat vně a vzhůru (*outward, upward*),⁵³ přičemž směrem této snahy je vždy Bůh, který ve svém stvoření směrem dolů k člověku směřování jako takové umožnil. Zároveň však klade na srdce, že neexistuje žádný způsob, jak pomocí tréninku či techniky dosáhnout magického momentu. Toto setkání je pouze darem milosti.⁵⁴

V Ellisově koncepci získává sport, zejména vzhledem k přítomnosti agonistického prvku, podstatný transcendentální rozměr. Bůh stvořil člověka jako *homo ludens*, bytost se snahou růst, vyzrávat, a tím k Němu směřovat. Sport může být místem tohoto směřování a také prostorem, kde se člověk

49 Tamtéž, 242.

50 Tamtéž, 243–244.

51 Declan Marmion, *A Spirituality of Everyday Faith: A Theological Investigation of the Notion of Spirituality in Karl Rahner*, Louvain: Peeters Press, Eerdmans, 1998, 171–172.

52 Ellis, *The Games*, 245.

53 Tamtéž, 247.

54 Tamtéž.

setkává s Boží odpovědí.⁵⁵ Ačkoliv se nemusí jednat o moment vědomé víry v Boha, může sport znázorňovat způsob aktivity božské milosti v lidském srdci, která je částí spásy jako multidimenzionálního procesu, jenž, na základě Boží milosti, zahrnuje růst člověka v mnoha formách.

Diskuze

Předchozí text představil dvě současné teologické teorie sportu. Každá z nich však poskytuje odlišné zdůvodnění popularity sportu. Ačkoliv v jejich rámci existuje několik společných bodů, rozpoznat vzájemné rozdíly se jeví jako mnohem snazší.

Mezi shodné prvky patří, že teorie vycházejí z křesťanského obrazu stvoření. Obě zároveň soudí, že sport je určitým druhem dramatické reprezentace existenciálních otázek. Teorie se však liší v názoru na povahu toho, co sport o člověku vypovídá. Zatímco R. Ellis sport chápe jako prostor vzájemného přiblížení člověka a Boha, L. Harvey popisuje pomyslnou vzdálenost, kterou ve sportu Bůh umožňuje ve své milosti člověku prožít.

Určitou slabinu *autotelické teorie sportu* lze spatřit ve skutečnosti, že je zaměřena výlučně na sport jako hru. Pojem hry však neoznačuje vše, co je sport, a současně nerozlišuje sport od jiných forem hry. Harvey definuje hru jako autotelickou aktivitu, která je vyjádřením lidské přirozenosti. V tomto bodu může čtenář nabýt dojmu, že poněkud redukuje její vliv na člověka. Hra a sporty člověka do určité míry formují, jejich dopad je možné vnímat i mimo aktivitu samotnou. Sportovec si tak může například osvojit disciplínu a přenést ji i do dalších dimenzí svého života. Proto je třeba se zamyslet také nad možným cílem hry, který by stál „mimo její území“. Existuje totiž možnost, že by tato hluboce lidská záliba směřovala k jinému cíli než sama k sobě. Řada lidí sportuje také pro jiné účely, důvodem může být navázání sociálních vazeb, upevnění zdravého životního stylu aj. Navíc, pojem *hra* neoznačuje vše, čím sport je, a také nerozlišuje sport od jiných forem hry. V tomto bodě se jeví nutná spíše otázka, proč si člověk pro naplnění těchto a řady dalších cílů volí právě sport.

Jako další nedostatek Harveyho teorie autor článku vnímá, že navzdory řadě přímých zkušeností je jejich transcendentální povaha předem zavržena. Ačkoliv Písmo i Tradice poskytují řadu východisek a prostředků pro kri-

---

55 Tamtéž.

tické zkoumání sportu a jeho role v dnešní společnosti, lidská zkušenost je to, co činí víru v lidském životě přítomnou. Tato námitka byla L. Harveyemu přednesena při osobní konverzaci. Autora článku zajímal především výklad zkušenostního jevu známého jako „flow“, který bývá v souvislosti s transcendencí sportu nejčastěji uváděn jak ze strany aktivních účastníků, tak i sportovních psychologů. Ve své odpovědi Harvey zdůrazňoval, že zkušenost nelze v teologii chápat jako argument. Je nutné ji interpretovat a výsledky různých typů interpretací mohou být protichůdné. On sám ji chápe jako nesprávné pochopení „pohybu“, který se v člověku odehrává při setkání tváří v tvář s vlastní identitou. Zároveň však připustil možnost transcendentálního přiblížení Boha a člověka ve sportu, stejně jako ve kterémkoliv momentu lidského života. Tuto možnost není možné vyloučit již s ohledem na Jeho svobodu a přistoupení ke člověku.

Naopak, argument R. Ellise, který definuje sport s ohledem na jeho transcendentální rozměr, se může ze systematického hlediska jevit jako nedostatečný, protože každý moment lidského vědomí lze v určitém slova smyslu vyložit jako sebe-transcendenci. Pokud by byl na tuto teorii kladen přílišný důraz, každý čin člověka by byl nutně vnímán jako jeho sebe-transcendence. V tento moment by přestala existovat svoboda lidského rozhodnutí směřovat či nesměřovat k Bohu. V obou teoriích panuje napětí mezi zdůrazňováním jednoty a rozdílnosti v rámci stvoření. Harvey silně zdůrazňuje rozdílnost, což je patrné zejména v důrazu na autonomii člověka darovanou Bohem při jeho stvoření. Naproti tomu v „teorii transcendence“ je patrná především jednota, což má však za následek, že sport může splývat s ostatními sférami života člověka, včetně bohoslužby. V rámci této teorie se jeví vhodné lépe definovat rozdíly mezi sportem a ostatními aktivitami s ohledem na jejich hodnotu pro kultivaci člověka v jeho osobním vztahu k Bohu. Studiu problematiky transcendentální povahy sportovních zkušeností tedy autor navrhuje věnovat další prostor.

Analogie uměleckého díla a umělce může být považována za problematickou. Lze se tázat po možnosti vyčíst autora z jeho díla či zda je umělec svému dílu skutečně imanentní.

Další námitka se týká náboženské interpretace lidské touhy po dokonalosti. Tato potřeba může být hodnocena jako obecně lidská, její náboženský základ není možné přiznávat automaticky. Současně vyvstává otázka, zda neklid člověka, nabádající k naplnění této potřeby, může být interpretován jednoznačně jako směřování k Bohu.

Sport je v Ellisově teorii označován za nejsilnější manifestaci mezi znameními, která vedou v současné době k Bohu. Skutečnost však mnohdy působí odlišným způsobem. Domněnka, že sport směřuje vždy vně a vzhůru se proto jeví jako problematická. Je-li v rámci této teorie kladen důraz na interpretaci „mystických“ zkušeností sportovců, je nutné věnovat pozornost také odlišné zkušenosti s odlišnou povahou. Mnoho sportovců i diváků se za věřící nepokládá a sportovní aktivitu takto nehodnotí.

Je patrné, že se každá z představených teorií opírá o odlišné východisko. Zatímco přístup L. Harveyho odráží autoritu církevního učení, R. Ellis se odvažuje sbírat data pro svoji teorii také empirickým způsobem, když vychází ze studia lidské zkušenosti. Důvod, proč představené teorie vykládají sport natolik odlišným způsobem, lze chápat jako rozpor mezi odlišnými teologickými východisky jejich autorů, tj. přirozené teologie a teologie ze Zjevení. To potvrzují také některé ze zdrojů, ze kterých oba teologové čerpají. Zatímco Harvey nachází svoji inspiraci například v textech Karla Bartha, R. Ellis se ve své metodě blíží Tillichově metodě korelace, která v sobě spojuje naturální a supranaturální teologii. Ellisova teorie je silně ovlivněná také zkušenostní teologií K. Rahnera.⁵⁶

Závěr

Oba teologové shodně konstatují, že sport je výrazem hluboce lidské přirozenosti toužící po poznání. Liší se však v názoru, co je předmětem poznání, kterého se jí při sportu dostává. Harvey považuje sport za vyjádření nejhlubší lidské identity, Ellis jej chápe jako možnost přesahu člověka směrem k Bohu.

Sport existuje v mnoha formách a určitým způsobem odráží celý život člověka. Je místem radosti i bolesti, zkušeností, které dosud nejsou plně

---

56 Rahner soudí, že teologie neklade patřičný důraz na kategorii zkušenosti. Jeho stanovisko ilustruje známý výrok o křesťanu budoucnosti, který se buď stane mystikem, anebo křesťanství ztratí: „Zbožný člověk zítřka buď bude ‚mystikem‘, tj. tím, kdo má nějakou náboženskou ‚zkušenost‘, nebo přestane být zbožný, protože religiozita nebude už dál nesena přesvědčením, které je i zkušeností a osobním rozhodnutím zároveň a je přirozeně sdíleno veřejností a neseno religiózními návyky celé společnosti. Náboženská výchova, jak ji známe, bude jen zcela druhotným, vedlejším uvedením do náboženského života ze strany náboženských institucí.“ Karl Rahner, *Frömmigkeit früher und heute*, Schriften zur Theologie, VII, Einsiedeln 1966, 22.

vysvětlené a lze je pokládat za v jistém smyslu neuchopitelné. Autor článku se domnívá, že sport může zahrnovat jak poznání vlastní identity jako „svobodně milovaný skrze existenci Boha,“⁵⁷ tak může být „signál reality, která přesahuje náš každodenní život,“⁵⁸ tedy prostorem, díky kterému je člověku umožněno přiblížit se k Bohu. Není však možné se domnívat, že by bylo možné dosáhnout transcendentního setkání automaticky, např. tréninkem či konkrétními technikami. Tato možnost je založená pouze na Boží vůli a Jeho milosti.

Ačkoliv se mohou obě teorie zdát jako protichůdné, dle autora článku každá z nich popisuje určitou část reality odpovídající teologickým východiskům jejich autorů. Pokud je Bůh svrchovaně svobodný, může učinit „krok vstříc člověku“ stejně jako mu umožnit prožití jeho autonomie udělené při stvoření. Teologie sportu by se neměla vzdávat ani jednoho pohledu a do svého dalšího studia by měla zahrnovat zkušenost i učení církve. Pouze tak bude moci porozumět sportu jako Božímu daru v celém jeho rozměru.

Mgr. Vojtěch Svoboda

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Kněžská 8

370 01 České Budějovice

f.freedom@seznam.cz

---

⁵⁷ Harvey, *A Brief*, 88.

⁵⁸ Ellis, *The Games*, 160.